

Indhold

KAPITEL 1

ANVENDT BIOINFORMATIK

– SEKVENSANALYSE

KARAKTERISERING AF LIV PÅ

JORDEN MED DNA-STREGKODER 9

Svindel med spisefisk bekæmpes med DNA-stregkoder 12

Biologiske sekvenser 14

Nucleotidsekvenser 14

Proteinsekvenser 14

Sammenligning af sekvenser 18

Alignment 18

Hvordan findes det bedste alignment? 21

Alignment af nucleotidsekvenser 22

Alignment af proteinsekvenser 23

GENOMPROJEKTER 25

Shotgunsekventering 26

Puslespillet samles 26

Parrede ender eller hierarkisk shotgunsekventering 28

Genetisk variation 31

Databaser og databasesøgning 32

BLAST 33

METAGENOMANALYSER 35

Miljøundersøgelser med eDNA 35

eDNA-metabarcoding 37

Mikrobiotaundersøgelser 39

PERSONLIG MEDICIN 41

Associationskortlægning 44

Genetiske sundhedsprofiler 45

KAPITEL 2

OPRENSNING OG

ANALYSE AF PROTEINER

PROTEINERS STØRRELSE, LADNING OG POLARITET 49

DE INDLEDENDE OPRENSNINGSTRIN 50

Centrifugering 52

Fældning med salt 53

Dialyse 53

SØJLEKROMATOGRAFI 54

Gelfiltrering adskiller efter størrelse 55

Ionbytningskromatografi adskiller efter ladning 56

Hydrofob interaktionskromatografi adskiller efter hydrofobicitet 57

Affinitetskromatografi adskiller

efter specifik bindingsevne 58

HPLC 59

PROTEINELEKTROFORESE 60

SDS-PAGE adskiller efter størrelse 60

Native PAGE 62

Isoelektrisk fokusering 63

2D-PAGE 64

KAPITEL 3

HORMONER

HVAD ER HORMONER? 65

Frigivelse af hormoner 66

Regulering af hormonniveau 67

Hormonsignalet overføres til målceller 67

PEPTIDHORMONER 70

Kort om insulin og glucagon 71

Peptidhormonsyntese 72

Peptidhormoner bindes til receptorer i celledmembranen 74

Receptorprotein-tyrosinkinase 74

G-protein-receptor 76

AMINOSYREDERIVATER 77

Adrenalin og noradrenalin 78

STEROIDHORMONER 80

Cortisol 82

KAPITEL 4

FORPLANTNING OG

FOSTERDIAGNOSTIK

UKØNNET OG KØNNET FORMERING 85

MANDEN 86

Mandens kønshormoner 87

Produktion af sædceller 88

Sædcellens opbygning 91

Udløsning 91

KVINDEN 92

Kvindens kønshormoner 92

Menstruationscyklus 94

Cyklus kort fortalt 97

BEFRUGTNING OG GRAVIDITET 98

Graviditetstest 99

FOSTERDIAGNOSTIK 101

Doubletest og nakkefoldsscanning 101

Kromosomtalsundersøgelse 102

Kromosom mikroarray 103

Non-Invasiv Prænatal Test – NIPT 106

KAPITEL 5

ØKOTOKSIKOLOGI

ØKOTOKSIKOLOGI	111
KEMISKE FORBINDELSER OG OPLØSELIGHED	113
BIOAKKUMULERING OG BIOMAGNIFICERING	114
DE SKADELIGE POP'ER	115
DDT	115
PCB og dioxin	117
PESTICIDER	119
NÅR HORMONBALANCEN FORSTYRRES	122
Hvordan virker de hormonforstyrrende stoffer?	123
Påvirkning af kønshormonbalancen	125
Påvirkninger i fostertilstanden har afgørende betydning for mænds fertilitet	127
Tidlig pubertet	130
Påvirkning af stofskiftet	130
Hormonforstyrrende stoffer i vandmiljøet?	131
Test for forekomst af østrogenlignende stoffer	132
Hvordan undgås de hormonforstyrrende stoffer?..	133
RISIKOVURDERING AF	
MILJØFREMMEDE STOFFER	133
LD ₅₀ og LC ₅₀	133
Grænseværdier	134
Effektstudier og biomarkører	134

KAPITEL 6

IMMUNFORSVARET

IMMUNFORSVARET	137
IMMUNFORSVARETS OPBYGNING	138
Det ydre forsvar	139
CELLERNE I DET USPECIFIKKE FORSVAR	141
Fagocytose	141
Granulocytter	142
Monocytter og makrofager	142
Dendritter	142
NK-celler	143
Mastceller	143
IMMUNSYSTEMETS PROTEINER	144
Komplementsystemet	144
Cytokiner og interferoner	145
INFLAMMATION – EN USPECIFIK BEKÆMPELSE	146
OVERFLADEPROTEINER OG ANTIGENER	147
Præsentation af antigener – MHC I og II	147
Toll-like receptorer	149
DET SPECIFIKKE IMMUNFORSVAR	149
T- og B-lymfocytter	149
ANTISTOFFER	151
Antistoffernes struktur	151
Antistoffernes rolle	152
BEKÆMPELSE AF VIRUS – SAMARBEJDE MELLEM DET USPECIFIKKE OG DET SPECIFIKKE FORSVAR	153
VACCINATIONER	160
Typer af vaccination	160

IMMUNOLOGISKE METODER

– VÆRKTØJ FRA IMMUNFORSVARET	162
Immunassay	163
ELISA	163
Western Blotting	165

KAPITEL 7

ANTIBIOTIKA OG RESISTENS

ANTIBIOTIKA OG RESISTENS	167
ANTIBIOTIKAENS OPDAGELSE	169
TYPEN AF ANTIBIOTIKA	169
Bredspektrede og smalspektrede antibiotika	170
β-lactamer og vancomyciner	
ødelægger cellevæggen	170
Polymyxiner ødelægger cellemembranen	173
Tetracycliner og makrolider	
hæmmer proteinsyntesen	174
Sulfonamider hæmmer dannelsen af folsyre	175
Quinoloner hæmmer DNA-replikation	176
PRODUKTION AF ANTIBIOTIKA	176
Biologisk produktion	176
Biosyntese	178
Semisyntetisk produktion	179
UDVIKLING I ANTIBIOTIKAFORBRUGET	
I DANMARK	180
RESISTENS MOD ANTIBIOTIKA	181
Overførsel af resistens	182
Resistensgener	183
MULTIRESISTENTE BAKTERIER	184
Methicillin resistente	
Staphylococcus aureus (MRSA)	186
Bredspektrede β-lactamase-bakterier (ESBL)	188
TEST FOR RESISTENS	188
ALTERNATIVER TIL ANTIBIOTIKA	190
Kombinationsbehandlinger	190
Antimikrobielle peptider	191
Bakteriofagterapi	193
Liposomer mod bakteriers toksiner	195

KAPITEL 8

CARBOHYDRATER OG FOTOSYNTESE

CARBOHYDRATER OG FOTOSYNTESE	197
OPBYGNING AF CARBOHYDRATER	199
MONOSACCHARIDER	200
Stereoisomeri	201
Fischer-projektioner – fra 3D til 2D	201
Haworth-projektioner	
– tegning af ringformede strukturer	202
Fehlings prøve påviser et aldehyd	204
DISACCHARIDER	205
Maltose	205
Sucrose	206
Lactose	207

POLYSACCHARIDER	207
Stivelse	207
Cellulose	209
Fordøjelse af stivelse og cellulose	210
Glycogen	211
FOTOSYNTSE – PRODUKTION	
AF CARBOHYDRATET GLUCOSE	212
ATP OG NADPH	213
FOTOSYNTSEPIGMENTER	214
DE LYSAFHÆNGIGE REAKTIONER	216
DE LYSUAFHÆNGIGE REAKTIONER	220
FAKTORER DER PÅVIRKER	
HASTIGHEDEN AF FOTOSYNTESEN	223
FOTOSYNTESEN I ET BIOTEKNOLOGISK PERSPEKTIV	224
Co-kultur kan fremstille bæredygtige produkter	224
Omvendt fotosyntese	224

KAPITEL 9

ENZYM TYPER OG CARBOHYDRATERNES INTERMEDIÆRE STOFSKIFTE

HOVEDTYPER AF ENZYMER	230
Oxidoreduktaser	232
Transferaser	234
Hydrolaser	235
Lyaser	236
Isomeraser	237
Ligaser	238
Translokaser	239
CARBOHYDRATERNES INTERMEDIÆRE STOFSKIFTE	239
Glycolysen	239
<i>Investeringsfasen</i>	240
<i>Udbyttefasen</i>	240
<i>Betydning af phosphorylering</i>	242
Pyruvats videre omdannelse	244
<i>Gæring</i>	244
<i>Pyruvats oxidation til acetyl-CoA</i>	245
Citratcyklus	247
<i>De otte trin i cyklussen</i>	248
<i>Energi og CO₂ frigives mens stoffer gendannes</i>	250
Oxidativ phosphorylering	250
<i>Oxidative processer i elektrontransportkæden</i>	252
<i>Syntese af ATP ved phosphorylering</i>	254
Stof- og energiregnskab for oxidation af glucose	255
Regulering af ATP-produktion	256
Sammenligning af fotosyntese og respiration	259

KAPITEL 10

REAKTIONSHASTIGHED OG ENZYM KINETIK

REAKTIONSHASTIGHED	262
Påvirkning af reaktionshastigheden	265
<i>Den aktuelle stofmængdekonzentration</i> <i>af reaktanterne</i>	265

<i>Reaktanternes overfladeareal</i>	266
<i>Temperaturen</i>	267
<i>Tilstedeværelse af katalysator</i>	268
ENZYMER	272
Enzymaktivitet	273
<i>Temperatur</i>	274
<i>pH-værdi</i>	274
INHIBITORER	277
Reversible inhibitorer	277
Irreversible inhibitorer	278
MICHAELIS-MENTEN KINETIK	279
Bestemmelse af de kinetiske parametre	283
Lineweaver-Burk plot	284
Inhibitorers påvirkning af de kinetiske parametre	284

KAPITEL 11

STAMCELLER, GENREGULERING OG KRÆFT

	287
STAMCELLER	288
EMBRYONALE STAMCELLER	290
SOMATISKE STAMCELLER	290
Hvorfor er stamceller interessante?	292
Lovgivning om embryonale stamceller	292
BEHANDLING MED SOMATISKE STAMCELLER	293
Allogen og autogen transplantation	294
INDUCEREDE PLURIPOTENTE STAMCELLER	294
BRUGEN AF IPS	296
STAMCELLER I FREMTIDEN	296
GENREGULERING	297
EPIGENETIK	298
Histonmodifikationer	300
<i>DNA-methylering</i>	302
REGULERING AF TRANSSKRIFTION	302
Post-transskriptionel regulering	304
Regulatorisk RNA	305
Post-translationel regulering	305
KRÆFT	306
Godartet eller ondartet	306
KRÆFT ER MANGE SYGDOMME	307
AKKUMULERING AF MUTATIONER	308
FRA NORMAL CELLE TIL KRÆFTCELLE	309
ONCOGENER	310
<i>RAS</i>	311
<i>MYC</i>	311
TUMORSUPPRESSORGENER	312
<i>p53</i>	312
TELOMERASE KAN GØRE KRÆFTCELLER UDØDELIGE	314
LIVSSTIL OG KRÆFT	315
INDEKS	317
BILLED- OG KILDELISTE	323
APPENDIKS	327